

SU ŽALGIRIU – UŽ LIETUVĄ!

ŽALGIRIS

Tautos istoriją primena miško brolių veidai

Važiuojant keliu nuo Stungių k. (Joniškio r.) į Žagarę neįmanoma nepastebėti ant senų medžių nupjautų šakų išpieštų žmonių veidų. Vieni jų su uniforminėmis kepurėmis, kiti - vienplaukiai. Griežtų veidų. Į kelią žvelgiančių galerijoje nesunku atpažinti Adolfą Ramanauską-Vanagą, Juozą Lukšą-Daumantą, Praną Muningį-Želgaitį... Taip - tai Lietuvos partizanai. Kovoje ir žuvę dėl Lietuvos laisvės. Daugumos jų palaidojimo vieta nežinoma.

R Dalia BYČIENĖ
„Respublikos“ žurnalistė

Kas šių darbų autorius, žagariečiams klausti nereikia. „Kas kitas, jei ne mūsų Vaičiulis, tik jis sugeba taip nustebinti“, - kalbėjo vietiniai. Taip, partizanų veidus ant medžių nupiešė žagarietis menininkas ir visuomenininkas Edmundas Vaičiulis. Pirmą kartą į pagalbą tėvui atėjo jo duktė Grytė Vaičiulytė, profesionali dailininkė. Projektą parengė Žagarės kultūros centras, bet jų idėja buvo paprasta - papuošti negrabiai nugenėtus medžius veidais.

„Laimėję šiek tiek pinigų dažams ir teptukams, atlikti šį darbą paprašėme Edmundo. Mes neaptarėme, kieno veidai turėtų būti pavaizduoti. Žinojau, kad Edmundas padarys gerai“, - sakė projekto sumanytoja, kultūros centro darbuotoja Diana Sičiovienė. Tik buvę netikėta, kad menininkas pasirinko tapyti partizanų veidus.

Kodėl tapė partizanus, Edmundas aiškaus atsakymo neturi. „Nemoku paaiškinti, man atrodė, kad reikia piešti juos. Į Žagarę buvo sugrįžusi Grytė. Ji man labai padėjo. Dviese nupiešėme per maždaug tris dienas, skubėjome, ją spaudė jos pačios darbai sostinėje...“, - pasakojo mažakalbis menininkas. Praėjusį pavasarį Vilniaus dailės akademiją baigusi Grytė Vaičiulytė neslepia - projektas, į kurį ją įtraukė tėvas, buvo netikėtas, tema mažai nagrinėta. „Nepatikėsit, kaip ji mane įtraukė, dabar skaitau apie partizanus ką tik suradusi. Gaila, kad tiek ilgai ir tiek mažai žinojau“, - sakė jaunoji menininkė.

Pasiteiravau E.Vaičiulio, gal vis dėlto šeimoje ar bent giminėje būta partizanų, kad pasirinko tokią temą? Ne, nebuvo partizanų šeimoje, sako. Atvirkščiai, tėvas buvo senas komunistas, kurio prisibijojimo net mama, visą gyvenimą paslėpusi ieškojusi 1941 m. enkavėdistų suimto, Šiaulių kalėjime kalėjusio, o paskui į Sibirą išvežto savo brolio Boleslovo Gasparaičio. Broliuką, taip jį vadina menininkas, o iš tikrųjų jo dėdė, ir du bendraklasius gimnazistus čekistai užklupo ant turgaus tvoros klijuojančius atsišaukimus, raginančius nepaklusti okupantams. Edmundo mama ilgai važinėjo į kalėjimą, tikėdamasi sužinoti, kur buvo išvežtas niekada nebeatsiliepęs jos brolis. Vėliau susirado iš tremties grįžusį mokytoją iš Šiaurės Lietuvos. Jis teprisiminė „Leiskit į Tėvynę“ dainuodavusį jaunuolį, daugiau nieko.

„Nupiešiau tuos, kurie man atrodė svarbiausi, - sutrinka prie darbų, iš kurių užsidirba duoną, užkluptas menininkas. - Štai - paskutinis suimtas ir KGB kalėjime Vilniuje sušaudytas partizanas Pranciškus Prūsaitis-Lapė, 1954 metais Maskvos Butyrkų kalėjime sušaudytas Jonas Žemaitis-Vytautas, KGB rūsiuose kankintas ir 1957 metais sušaudytas Adolfas Ramanauskas-Vanagas, 1951 metais išduotas ir žuvęs miškuose netoli Kauno Juozas Lukša-Daumantas, susprogdinta partizanų bunkeryje 27 metų Margarita Izabelė Vilimaitė-Stirna, 1947 metais Butyrkų kalėjime nužudytas Jonas Misiūnas-Žalias Velnias; 1946 metais sužeistas ir miręs nuo žaizdų Juozas Vitkus-Kazimieraitis, 1949 metais bunkeryje žuvęs VACLAVAS Voveris-Žaibas ir tais pačiais metais sunkiai sužeistas nusižudęs Pranas Muningis-Želgaitis. Šioje partizanų galerijoje dvylika veidų“.

Vietos menininko ir jo dukters atliktas projektas prie Žagarės plačiai aptarinėjamas žagariečių ir visų mačiusių. Vieni ateina čia nešini žvakelėmis, kiti sako, kad tokia išraiška esanti nepagarba. Pastariesiems menininkas turi atsakymą - negi didesnė pagalba būti pamirštiems?

► Margarita Izabelė Vilimaitė-Stirna ir Jonas Misiūnas-Žalias Velnias

► Kad ir ką menininkas Vaičiulis sumąstė, jis priverstė prisiminti šį vienaip ar kitaip vertinamą tarpsnį

Alma KANČELSKIENĖ
Žagarės gimnazijos mokytoja

► Edmundas Vaičiulis su savo talkininke dukra Gryte

► Pranciškus Prūsaitis-Lapė ir Jonas Žemaitis-Vytautas

KOMENTARAS

Alma KANČELSKIENĖ
Žagarės gimnazijos mokytoja

„Lietuviai ne vieninteliai, turėję partizaninį judėjimą. Partizaninės kovos Antrojo pasaulinio karo metu vyko visoje Europoje. Tokia tuo metu buvo laisvės kovų išraiška. Kas ėjo į mišką, ėjo iš didelio patriotizmo. Vėliau į partizaninį judėjimą galėjo įsiliesti ir tu, kurie sutersė partizanų vardą, jų kilnią misiją. Kiekvienoje šeimoje buvo savų istorijų. Vaikystėje aš turėjau draugę rusiška pavarde. Tėvai mums nedraudė draugauti, bet mes nesilankėme

viena kitos namuose. Ir žinojome, dėl ko to daryti negalime: mano ir jos seneliai buvo priešingose stovyklose. Bet mes buvome ir išlikome draugės. Man nepatinka, kad žmonės pila purvą ant visų pagal vieną pavyzdį. Neturėtų taip būti. Mūsų jaunimas auga kitoks. Jie taip nesmerkia ir nesidrabsto žodžiais. Jie nustemba, negali patikėti, kad taip buvo, todėl mes turime jaunimui aiškinti. Aš labai daug vaikams per pamokas pasakoju. Tautos istorija šeimos yra užmiršta. Vaikai su tėvais, o tuo labiau su seneliais nekalba apie tą tragišką metą. Mes, to laikotar-

pio vaikai, žinojome pokario istoriją, nes mūsų tėvai su mumis dar kalbėjo. Gal ne taip plačiai, bet davė pradžią domėtis. Kad ir ką menininkas Vaičiulis sumąstė, jis priverstė prisiminti šį vienaip ar kitaip vertinamą tarpsnį. Prie tų medžių esi priverttas sustoti, suklusti. Tai istorijos pamoka gamtoje. Tikiu, kad autorius ties tuo nesustos, kad tai, ką Edmundas padarė, dar nėra pabaigta. O nesuprantantiems reikėtų paaiškinti, kas pavaizduota. Aš matau medį, sielą. Mūsų partizanai buvo miško broliai. Kad jų vardai jamžinti medžiuose, taip simboliška.“

NACIONALINIŲ VERTYBIŲ RINKIMAI 2018

2018 metų NACIONALINĖS VERTYBĖS pristatomos šeštadieniais „Žalgirio“ nacionalinio pasipriešinimo judėjimo priede su „Respublika“. Rašykite ir Jūs! NACIONALINIŲ VERTYBIŲ RINKIMAI 2018, A.Smetonos g. 2, Vilnius LT-01115, arba el.paštu redaktorius@respublika.net. Tel. (8-5) 212-35-25

Istorinis palikimas. Augustinas Jakučionis - iškilus tarpukario Lietuvos pedagogas

Lietuviai gerbia savo Tautos istorinę atmintį, didžiuojasi tais Lietuvos inteligentais, kurie XX a. pradžioje kūrė pirmąsias lietuviškas mokyklas, kovojo dėl teisės vaikus mokyti gimtąja kalba, rašė vadovėlius, daug nuveikė švietimo ir kultūros srityse. Tarp tokių inteligentų švietėjų aktyviai darbavosi ir, gal kiek nepelnytai primirštas, žymus Lietuvos pedagogas, vadovėlių autorius, publicistas, visuomenės veikėjas Augustinas Jakučionis (1884-1969), apie kurį, manau, pats metas priminti visuomenei.

Sunkus laikotarpis

A.Jakučionis gyveno ir dirbo sudėtingu, istorinių įvykių nestokojusiu XX a. pirmosios pusės laikotarpiu. Gimė 1884 m. gražioje Dzūkijoje, Alytaus valsčiuje, Daugirdėlių kaime, gausioje vidutinio valstiečio šeimoje. Pirmąsias žinias įgijo mokydamasis pas kaimo daraktorius. Vėliau pradėjo lankyti Alytaus pradinę mokyklą. Mokėsi privačiai. 1901 metų pavasarį išlaikė egzaminus ir įstojo į Veiverių mokytojų seminariją, kurią baigė 1904 m. Pasikartoję įprasta to meto situacija, kuomet išsilavinę jaunuoliai Lietuvoje darbo negaudavo. Taip atsitiko ir A.Jakučioniui - teko keletą metų mokytojauti Lenkijos pradinėse mokyklose. 1906 m. grįžo į Tėvynę ir pradėjo dirbti Gulbinų pradinėje mokykloje, esančioje 12 km nuo Biržų. Už pažangias mintis, skleidžiamas tarp vietos gyventojų, pedagogas atsidūrė carinės vadovybės nemalonėje, buvo persekiojamas ir nuolatos keliamas iš vienos mokyklos į kitą.

„Mokytojus lietuvius, kurie dalyvavo visuomenės gyvenime ir stengdavosi mokyti lietuviškai, pradėjo spausinti ir skirti pagalbininkais arba į blogesnes vietas. Aš nuo 1908 m. rudens dėka Šiaulių inspektoriumi Itomlenskiui, juodašimčių draugijos „Bratstva Sviatovo Duchu“ Šiauliuose įstai-

gėjui (dabar jis yra Kaune ir jam, kaip Lietuvos valdininkui, net butas rekvizuotas), taip pat buvau perkeltas iš Gulbinų į Panemunėlių pagelbininku“ - prisiminimuose rašė A.Jakučionis.

1911 m. jis vėl buvo perkeltas į naujai atidarytą Žiobiškio pradinę mokyklą (Rokiškio valsčius).

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, A.Jakučionis pasitraukė į Smolenską. 1915 m. trumpam grįžęs į Vilnių atsitiktinai susitiko Antaną Žmuidzinavičių, kuris kartu su Antanu Smetona, kaip Draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpiti nariai, įkalbėjo jį nebegrįžti atgal į Rusiją, o pasilikti Vilniuje. Kadangi tuo metu labai trūko lietuvių mokytojų, nes didžioji dalis pedagogų buvo pasitraukę į carinės Rusijos gilumą, A.Jakučionis 1915-1916 m. buvo paskirtas Vilniaus lietuviškos dviklasės pradinės mokyklos direktoriumi.

Aktyvus visuomenininkas

XX a. pradžioje vyko įtempta kova dėl lietuviško žodžio. Pagaliau 1904 metų gegužės 7 dieną buvo panaikintas lietuviškos spaudos draudimas. Netrukus sujudo lietuvių inteligentija. Lietuviškas žodis vis dažniau ėmė skambėti įvairiuose žmonių susibūrimuose. Mokytojai ėmė burtis į lietuvių mokytojų sąjungą (LMS). Vienas pirmųjų ir aktyviausių Mokytojų sąjungos narių buvo mokytojas A.Jakučionis.

Pasibaigus 1905-1906 mokslo metams (mėnesio nei dienos nepamenu), Vilniuje buvo šaukiamas Mokytojų sąjungos suvažiavimas. Nuvykau ir aš. Tai buvo pats pirmasis Sąjungos suvažiavimas, kuriame teko man dalyvauti. Suvažiavimas įvyko Tiltu (Mostovaja) g., rodos, 19 numeris Liandsbergio (Žemkalnio) bute. Tuo metu Liandsbergis, rodos, buvo ir Sąjungos pirmininku. Mat, mokytojų Vilniuje nebuvo, tai reikėdavo rinkti valdybą iš pašalinių žmonių. Bet, kiek sprendžiu iš to suvažiavimo, tai arti Sąjungos tuo metu stovėjo ir jos

reikalais rūpinosi K.Lekeckas (Baltrus Dagilius)“, prisiminimuose rašė A.Jakučionis.

Kadangi mokytojų organizacija kūrėsi slapta, laikraščiuose skelbti susirinkimo vietos ir laiko nebuvo galima. Suvažiavimo protokolai yra dingę, spėjama, kad juos sudegino A.Kasakaitis. Suvažiavime buvo priimta pirmoji LMS programa. Svarbiausi uždaviniai buvo susigrąžinti į Lietuvą išvykusius mokytojus, kurti lietuviškas mokyklas, rengti mokytojų programas, rašyti ir leisti vadovėlius ir kt. Nuolatos grėsė pavojus pakliūti į žandarų rankas. 1907 m. gruodžio 30 d. Vilniuje, Povilo Matulionio bute, įvyko šeštasis lietuvių mokytojų suvažiavimas. A.Jakučionis straipsnyje „Iš atsiminimų apie Mokytojų sąjungą“ rašė: „Ponas Matulionis ne tik maloniai mums davė butą, bet net ir užkandžiais pavaišino. Turint galvoje, kad p. Matulionis buvo aukštas Rusijos valdininkas, „statskij sovietnik“, kuriam už įsileidimą į savo butą slapto nelegalinės draugijos suvažiavimo grasė ne tik bausmė, bet ir atstatymas nuo vietos, reikia pripažinti šiam Lietuvos veikėjui nepaprastą savo krašto gerovei pasišventimą. Tebūnie tai jam garbė. Iš šito fakto taip pat galima spręsti, kokios reikšmės tuomet Lietuvos visuomenei turėjo Mokytojų sąjunga, kad štai dėl jos garbingi visuomenės veikėjai drįsta statyti į pavojų savo ir visos savo šeimos likimą“.

1907 m. J.Basanavičiaus iniciatyva buvo įkurta Lietuvių mokslo draugija (LMD), kurioje dalyvavo daug pedagogų. Mokslo draugija turėjo teisę veikti viešai, o Mokytojų sąjunga veikė slapta, todėl LMS susirinkimus organizavo (po priedanga) kartu su

LMD. A.Jakučionis nepraleisdavo nei vieno susirinkimo. Aktyviai dalyvavo ir LMD veikloje, buvo Vadovėlių leidimo komisijos Pedagogų sekcijos narys, į kurią įėjo žinomi mokytojai praktikai: Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, Vincas Palukaitis, Juozas Vokietaitis, Matas Šalčius, Juozas Palukaitis, Antanas Kasakaitis. A.Jakučionis buvo gabus, darbštus ir ambicingas pedagogas. Nepasitenkino Veiverių mokytojų seminarijoje įgytomis žiniomis, nuolatos jas papildydavo, studijuodamas įžymių rusų (Konstantino Ušinskio) ir Vakarų Europos pedagogų raštus.

Nepriklausomoje Lietuvoje

Nuo 1919 m. sausio 1 d. A.Jakučionis dirbo Švietimo liaudies komisariato knygyno vedėju. Taip jau atsitiko, kad A.Jakučioniui teko paragauti ir kalėjimo duonos. Prisiminimuose jis rašė: „Užėmus Vilnių lenkams, buvau lenkų baltagvardiečių apiplėštas ir pasodintas į Lukiškių kalėjimą, kur teko sėdėti kartu vienoje kameroje su a. a. daktaru Andriumi Damaševičium.“

Išėjęs iš kalėjimo, 1919 m. vasarą jis persikėlė gyventi į Kauną. 1920 m. buvo paskirtas dirbti Kauno „Aušros“ gimnazijoje mokytoju. Netrukus įsijungė į Lietuvos mokytojų profesinės sąjungos (LMPS) veiklą. Buvo išrinktas į LMPS centro valdybą, kur su kitais pedagogais rūpinosi pradžios mokyklų mokytojų rengimu, mokytojų kursų organizavimu, mokytojų buitės problemomis, atlyginimais, poilsiu ir kitais reikalais. Aktyviai dalyvavo mokytojų konferencijose, kvalifikacijos kėlimo kursuose, talkino rengiant pradinės mokyklos programas, rašė jų komentarus (dau-

giausia gimtosios kalbos ir gamtos mokslo klausimais). A.Jakučionis nuolatos publikavo savo straipsnius LMPS leidžiamame žurnale „Mokykla ir gyvenimas“, vėliau „Mokykla ir visuomenė“. Pedagogikos temomis rašė į Švietimo ministerijos laikraštį „Švietimo darbas“.

A.Jakučionis buvo įdomi, veržli, kiek maištaujanti asmenybė. Nelabai sutarė su LR švietimo ministerija. 1929 m. jis buvo atleistas iš pareigų ir paskirtas į Kretingos apskrities Mančių pradinę mokyklą, atleidimo priežastis, tikėtina, buvo skundas parašytas Švietimo ministerijai). Tačiau jis atsisakė vykti į Žemaitiją, nes norėjo likti Kaune. Todėl iki 1940 m. vertėsi vadovėlių rašymu ir platinimu.

Legendinis vadovėlis „Kelias į šviesą“

Didžiausias A.Jakučionio nuopelnas Lietuvos švietimui - jo parengti ir išleisti vadovėliai.

Vienas populiariausių, o metodiniu požiūriu - vertingiausias - A.Jakučionio parengtas ir išleistas elementorius „Kelias į šviesą: skaitymo ir rašymo mokslas“, kuris pirmą kartą išspausdintas 1916 m. Peterburge, antrą kartą - Vilniuje 1917 m. Elementorių iliustravo žymus to meto dailininkas Antanas Žmuidzinavičius. Vėliau tuo pačiu pavadinimu jis išleido vadovėlius ir aukštesniems pradinės mokyklos skyriams. Tarpukariu vadovėlis skartotinai išleistas net 26 kartus.

Vadovėlis „Kelias į šviesą“ yra reikšmingas jau vien dėl to, kad jis buvo vienas pirmųjų lietuviškų vadovėlių, kurių taip trūko tuo metu besikuriančioje nepriklausomoje Lietuvos valstybėje. Iš A.Jakučionio vadovėlių mokėsi ne viena mūsų tautos karta.

Reikšmingos ir amžininkų įvertintos A.Jakučionio metodikos knygos „Pirmoji pradžia“ (1928) ir „Praktiška rašymo ir skaitymo metodika“ (1934).

A.Jakučionis vadovėlius rašė ne tik pradinėms mokykloms, bet ir gimnazijų pirmosioms klasėms bei suaugusiesiems: „Oras, vanduo, žemė“ (1934), „Gamtos vadovėlis“ (1936), „Negyvoji gamta“ (1936), „Augalai“ (1936), „Elementorius suaugusiesiems“ (1941, 1948) ir kt.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui 1940-1941 m. A.Jakučionis dirbo Švietimo liaudies komisariato suaugusiųjų švietimo valdybos referentu. Pokariu 1945-1949 m. - Pedagoginės literatūros leidyklos redaktoriumi.

Jūratė JAGMINIENĖ,
Lietuvos švietimo istorijos
muziejaus muziejininkė

